

О.В. ЛУКАШ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, м. Київ, 01033, Україна
lukash@cg.ukrtel.net

ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ПРИУРОЧЕНІСТЬ ВИДІВ РОДИНИ *Cyperaceae* JUSS. НА СХІДНОМУ ПОЛІССІ

Ключові слова: Східне Полісся, *Cyperaceae*, флора, ценологія

Вступ

У флорі Полісся одне з провідних місць займають представники *Cyperaceae* Juss. [1]. Важливу роль вони відіграють у формуванні рослинного покриву вологих та заболочених територій регіону. Східна підпровінція Поліської провінції, яка займає лівобережжя Дніпра в межах Білорусі, Росії та України, відзначається більшою континентальністю клімату та меншою заболоченістю порівняно з північною та південною підпровінціями [11]. Межі території досліджень — Східного Полісся — визначено шляхом зіставлення схем фізико-географічного районування України [12, 25] та суміжних територій [7, 19, 25]. В Україні ця межа збігається з межею між Лівобережним Поліссям і Лісостепом. На території Білорусі межа регіону досліджень проходить по заплавах річок Ржавки, Чечери, Липи, Узи, Сожу і охоплює нижню частину межиріччя Сож—Беседь та Беседь—Іпуть. У Російській Федерації Східне Полісся займає межиріччя Ревна—Снов і Десна—Неруса (рисунок).

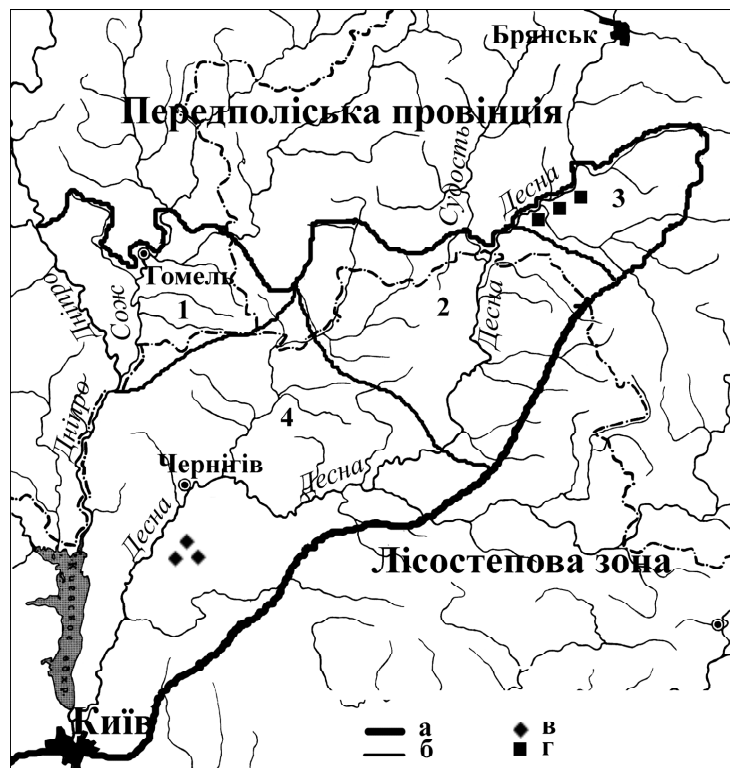
Незважаючи на добру вивченість *Cyperaceae*, на Східному Поліссі дослідники виявляють нові місцезнаходження її видів, що зумовлюється як географічним розташуванням території, так і великою біологічною різноманітністю та значною філогенетичною близькістю багатьох таксонів *Carex* [5]. Видано кілька анотованих зведень із флори окремих регіонів Східного Полісся [6, 9, 18, 20, 23, 24], в яких наведено таксомічний склад родини *Cyperaceae*.

Матеріал та методика досліджень

Ми використали анотовані списки видів судинних рослин [18, 23, 24], матеріали дисертаційних досліджень [6, 9, 20], основні фундаментальні флористичні зведення [3, 10, 15—17], гербарні матеріали Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (КИ), Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка, Гомельського державного університету ім. Ф. Скорини та заповідника «Брянський ліс», а також фітоценотичні праці [2, 4, 13, 21, 22].

Польові дослідження проводили маршрутними та напівстаціонарними методами впродовж 1999—2006 рр. на території Чернігівської обл. (Україна), Гомельської обл. (Білорусь) та Брянської обл. (Росія).

© О.В. ЛУКАШ, 2008

Картохема Східного Полісся. У м о в н і п о з н а ч е н н я: а — межі Східного Полісся, б — межі фізико-географічних виділів Східного Полісся (1 — Гомельське, 2 — Новгород-Сіверське, 3 — Нерусо-Деснянське, 4 — Чернігівське), в — центри локалізації засоленолучних видів, г — центри локалізації остепненолучних видів

Sketch-map of East Polissia. S y m b o l s i n d i c a t e: а — border of East Polissia, б — border of physical geography region of East Polissia (1 — Homel, 2 — Novgorod-Siversk, 3 — Nerussa-Desna, 4 — Chernihiv); в — centre of localization of species of saline meadow, г — centre of localization of species of steppe meadow

Номенклатура таксонів рослин наведена за [27]. В окремих випадках використано пріоритетні назви видів. Для визначення еколого-ценотичної приуроченості представників родини *Syperaceae* у межах Східного Полісся здійснено 845 геоботанічних описів. Розподіл видів за еколого-ценотичними групами та підгрупами є дещо умовним, оскільки разом зі стенотопними видами певних екоотопів серед представників дослідженої родини наявна низка евритопних видів, які трапляються у різних рослинних угрупованнях. Докладніше ми встановили синтаксономічну належність видів. Під час камерального опрацювання геоботанічних описів з використанням [2, 4, 13, 14, 21, 22, 26] ідентифіковано синтаксони. Результати дослідження частоти трапляння видів у відповідних синтаксонах наводимо після назви рослини у такій послідовності: клас (порядок: союз). Частоту трапляння видів на рівні союзів визначали після синтаксономізації угруповань. Частота трапляння наведена за запропонованою нами семібальною шкалою: 5 — дуже часто (вид зафіксований у понад 80 % описів,

виконаних автором і за літературними джерелами), 4 — часто (61—80 %), 3 — спорадично (41—60 %), 2 — рідко (21—40 %), 1 — дуже рідко (11—20 %), 1r — надзвичайно рідко (вид відзначений менш як у 10 % описів, але відомий більш ніж в одному місцезростанні), 1г — один-єдиний факт виявлення виду в угрупованні. Знак «!» означає раритетність цього угруповання в регіоні. Крім ценотичної приуроченості, вказана представленість в окремих фізико-географічних виділах Східного Полісся: Гомельському (Гм), Новгород-Сіверському (НС), Нерусо-Деснянському (НД) та Чернігівському (Чн) Поліссі.

Результати досліджень та їх обговорення

У флорі Східного Полісся виявлено 75 видів родини *Cyperaceae*, що за попередніми підрахунками становить близько 5,5 % від усієї флори судинних рослин цієї території. Даний показник менший порівняно з таким для Українського Полісся (6,7 %) [1]. Родина представлена 10 родами — *Carex* L. (61 вид), *Eleocharis* R. Br. (5 видів), *Eriophorum* L. (4 види), *Scirpus* L. (3 види), *Blysmus* Panz. ex Schult., *Bolboschoenus* (Aschers.) Palla, *Cyperus* L., *Pycreus* Beauv., *Rhynchospora* Vahl, *Scirpoides* Seguiet (по 1 виду).

Враховуючи пріоритетну приуроченість видів родини *Cyperaceae* до певних ценозів, ми виділили 11 еколого-ценотичних підгруп, зведених у 4 групи. До групи лісових видів (22) належать представники родини, притаманні широколистяним і хвойним лісам та узліссям. Види справжніх, болотистих, засолених та остепнених лук (19 таксонів) ми об'єднали у лучну еколого-ценотичну групу. У групі болотних видів, до якої віднесено рослини мезотрофних і евтрофних трав'яних і лісових боліт, налічуємо 28 таксонів. У групі видів прируслів алювіальних відкладів — вісім таксонів. Нижче детально схарактеризуємо еколого-ценотичну приуроченість видів *Cyperaceae* на Східному Поліссі.

Хвойнолісові види трапляються переважно у соснових, березових та ялинових лісах, які належать до класу *Vaccinio-Piceetea* Br.—Bl. 1939, а також у складі трав'яних піщаних ценозів у сухих соснових лісах з лишайниковим покривом. До цієї еколого-ценотичної групи ми віднесли сім видів.

***Carex brunescens* (Pers.) Poir.** — *Vaccinio-Piceetea* (Cladonio-Vaccinietalia: Dicrano-Pinion <1r>¹); НС.

***C. colchica* J. Gay** — *Koelerio glaucae* — *Corynephoretea canescentis* (Festuco-Sedetalia: Koelerion glaucae <2>, Corynephoretalia canescentis: Corynephorion canescentis <2>); Чн, НС.

***C. disperma* Dew.** — *Vaccinio-Piceetea* (Vaccinio-Piceetalia: Piceion abietis <1r>); НД.

***C. ericetorum* Pollich** — *Vaccinio-Piceetea* (Cladonio-Vaccinietalia: Dicrano-Pinion <3>), *Koelerio glaucae* — *Corynephoretea canescentis* (Festuco-Sedetalia: Koelerion glaucae <2>, Corynephoretalia canescentis: Corynephorion canescentis <2>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. globularis* L.** — *Vaccinio-Piceetea* (Cladonio-Vaccinietalia: Dicrano-Pinion <1r>); НД, НС.

¹ У дужках (<>) наведено частоту трапляння видів.

C. loliaceae L. — *Vaccinio-Piceetea* (*Vaccinio-Piceetalia*: *Piceion abietis* <1r>); НД.
C. vaginata L. — *Vaccinio-Piceetea* (*Cladonio-Vaccinietalia*: *Dicrano-Pinion* <1r>); НД, НС.

До групи широколистянолісових ми віднесли види, які переважно трапляються у мезофільних широколистяних лісах класу *Querc-Fagetea* Br.—Bl. et Vlieger 1937, світлих дібровах класу *Quercetea pubescenti-petraeae* Jakucs (1960) 1961, а також у дубово-соснових лісах класу *Quercetea robori-petraeae* Br.—Bl. ex R.Tx. 1943. Наводимо види цієї групи.

Carex brizoides L. — *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Pino-Quercion* <1r>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. digitata L. — *Vaccinio-Piceetea* (*Cladonio-Vaccinietalia*: *Dicrano-Pinion* <1>), *Pulsatillo-Pinetea* (*Pulsatillo-Pinetalia sylvestris*: *Cytiso ruthenici-Pinion* <1>), *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Convallario majalis-Quercion roboris* <1>, *Pino-Quercion* <2>), *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Alno-Padion* <2>, *Carpinion betuli* <3>, *Querc-roboris-Tilion cordatae* <2>, *Quercetalia pubescenti-petraeae*: *Quercion petraeae* <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. muricata L. — *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Convallario majalis-Quercion roboris* <1>), *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Carpinion betuli* <1>), *Epilobietea angustifolii* (*Epilobietalia angustifolii*: *Epilobion angustifoliae* <1r>); ГМ, ЧН, НС.

C. pilosa Scop. — *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Alno-Padion* <3>, *Carpinion betuli* <5>, *Querc-roboris-Tilion cordatae* <4>, *Quercetalia pubescenti-petraeae*: *Quercion petraeae* <2>), *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Convallario majalis-Quercion roboris* <1>, *Pino-Quercion* <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. remota L. — *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Alno-Padion* <1r>, *Carpinion betuli* <1r>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. rhizina Blytt ex Lindbl. — *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Querc-Pinetum* <1rr>); НД, НС.

C. sylvatica Huds. — *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Convallario majalis-Quercion roboris* <1>, *Pino-Quercion* <1>), *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Alno-Padion* <1>, *Carpinion betuli* <1>, *Querc-roboris-Tilion cordatae* <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. umbrosa Host — *Quercetea robori-petraeae* (*Quercetalia roboris*: *Convallario majalis-Quercion roboris* <1r>, *Pino-Quercion* <1r>), *Querc-Fagetea* (*Fagetalia sylvaticae*: *Alno-Padion* <1r>, *Carpinion betuli* <1r>); НД, ЧН.

У групу узлісних ми об'єднали види з досить різномірних за флористичним складом екотонних трав'яних угруповань класу *Trifolio-Geranietea* Th. Muller 1962, трав'яних і чагарничкових ценозів класу *Nardo-Callunetea* Preising 1949 і малопоширених у регіоні угруповань союзу *Molinion* W. Koch 1926. Вони також трапляються на освітлених ділянках лісів, зокрема у ценозах класів *Quercetea pubescenti-petraeae* Jakucs (1960) 1961, *Quercetea robori-petraeae* Br.—Bl. ex R.Tx. 1943, *Pulsatillo-Pinetea sylvestris* Oberd. 1992. Наводимо види, притаманні узліссям.

Carex hartmanii Cajand. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinetalia: Molinion <1r>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. montana L. — *Trifolio-Geranietea* (Origanietalia: Trifolion medii <1>); ЧН, НС.

C. pallescens L. — *Quercetea robori-petraeae* (Quercetalia roboris: Convallario majalis-Quercion roboris <1>, Pino-Quercion <1>), *Quercu-Fagetea* (Quercetalia pubescenti-petraeae: Quercion petraeae <1>), *Pulsatillo-Pinetea* (Pulsatillo-Pinetalia sylvestris: Cytiso ruthenici-Pinion <1>), *Trifolio-Geranietea* (Origanietalia: Trifolion medii <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. pilulifera L. — *Quercetea robori-petraeae* (Quercetalia roboris: Pino-Quercion <1r>); НД.

C. spicata Huds. (*C. contigua* Hoppe) — *Quercetea robori-petraeae* (Quercetalia roboris: Convallario majalis-Quercion roboris <2>, Pino-Quercion <2>), *Quercu-Fagetea* (Quercetalia pubescenti-petraeae: Quercion petraeae <2>), *Pulsatillo-Pinetea* (Pulsatillo-Pinetalia sylvestris: Cytiso ruthenici-Pinion <2>), *Nardo-Callunetea* (Nardetalia: Violion caninae <2>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinetalia: Molinion <1>), *Trifolio-Geranietea* (Origanietalia: Trifolion medii <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. tomentosa L. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinetalia: Molinion <1r>); ГМ, НД.

В угрупованнях помірно зволжених екоотопів справжніх лук трапляється лише *Carex hirta* L. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispi <3>, Poo-Agrostietalia vinealis: Agrostion vinealis <3>, Poion angustifoliae <3>, Arrhenatheretalia: Festucion pratensis <4>, Molinetalia: Deschampsion caespitosae <2>), *Quercetea robori-petraeae* (Quercetalia roboris: Convallario majalis-Quercion roboris <2>, Pino-Quercion <2>), *Pulsatillo-Pinetea* (Pulsatillo-Pinetalia sylvestris: Cytiso ruthenici-Pinion <1>), *Salicetea purpureae* (Salicetalia purpureae: Salicion albae <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Види остепненолучної групи виявлені переважно в угрупованнях сухих лук порядку *Poo-Agrostietalia vinealis* Shelyag-Sosonko, V. Solomakha et Sipaylova 1985 (*Galietaalia veri* Mirk. et Naum. 1986). Більшість знахідок — з території Брянської обл. (рисунок, з).

Carex caryophyllea Latourr. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Galietaalia veri: Scabioso ochroleucae-Poion angustifoliae <1r>); НД.

C. humilis Leyss. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Galietaalia veri: Scabioso ochroleucae-Poion angustifoliae <1>), *Festuco-Brometea* (Festucetalia valesiacae: Festucetalia valesiacae <1!>); НД, НС.

C. obtusata Liljeb. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Poo-Agrostietalia vinealis: Agrostion vinealis <1r>, Scabioso ochroleucae-Poion angustifoliae <1r>); НД.

C. praecox Schreb. — *Molinio-Arrhenatheretea* (Poo-Agrostietalia vinealis: Agrostion vinealis <2>, Poion angustifoliae <2>), *Pulsatillo-Pinetea* (Pulsatillo-Pinetalia sylvestris: Cytiso ruthenici-Pinion <1>), *Vaccinio-Piceetea* (Cladonio-Vaccinietaalia: Dicrano-Pinion <1>), *Koelerio glaucae* — *Corynephoretea canescentis* (Festuco-Sedetalia: Koelerion glaucae <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Види нечисленної засоленолучної групи виявлені у невеликих за площею угрупованнях класу *Bolboschoenetea maritimi* Vicherek et R. Tx. 1969 ex R. Tx. et

Hulb. 1971, які розвиваються в умовах засолення середовища, розташованих поблизу них ценозах класу *Phragmiti-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941 та на ділянках слабозасолених ґрунтів важкого механічного складу в угрупованнях порядку *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae* R. Tx. 1970. На Східному Поліссі у слабозасолених ектопах трапляються п'ять видів:

***Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla** — *Phragmitetea* (Phragmitetalia: Phragmition <1r>), *Bolboschoenetetea maritimi* (Bolboschoenetalia: Scirpion maritimi <5!>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <1r>); ЧН, НС.

***Carex diluta* M. Bieb.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1r>); ЧН.

***C. distans* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <1r>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1r>); ЧН.

***C. disticha* Huds.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <1r>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1r>, Caricion gracilis <1>); ГМ, ЧН.

***Scirpus tabernaemontani* C.C. Gmel.** — *Phragmitetea* (Phragmitetalia: Phragmition <1r>), *Bolboschoenetetea maritimi* (Bolboschoenetalia: Scirpion maritimi <4!>); ЧН.

Як бачимо, види засолених лук здебільшого представлені на Чернігівському Поліссі (рисунок, в).

До групи болотистолучних видів ми включили представників родини, які віддають перевагу угрупованням багаторічних трав класу *Molinio-Arrhenatheretea* R. Tx. 1937, що розвиваються в умовах періодичного затоплення, нечастого викошування, інколи — випасання. Часто вони опановують власне болотні ценози, лісові болота та освітлені сирі ділянки лісів. Таку еколого-ценотичну належність мають дев'ять видів:

***Blysmus compressus* (L.) Panz. ex Link** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <4>, Molinieta: Alopecurion pratensis <3>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***Carex atherodes* Spreng.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Deschampsion caespitosae <1r>, Alopecurion pratensis <1r>); НД.

***C. echinata* Murray** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Deschampsion caespitosae <3>, Alopecurion pratensis <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. flava* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Deschampsion caespitosae <2>, Molinion <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. leporina* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <1>, Arrhenatheretalia: Festucion pratensis <1>, Molinieta: Deschampsion caespitosae <4>, Alopecurion pratensis <4>), *Quercu-Fagetea* (Fagetalia sylvaticae: Alno-Padion <1>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <1>), *Salicetea purpureae* (Salicetalia purpureae: Salicion albae <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. nigra* (L.) Reichard Murray** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae: Agropyro-Rumicion crispis <3>, Molinieta: Deschampsion

caespitosae <3>, *Alopecurion pratensis* <2>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <3>, Caricion gracilis <2>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <5>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <1>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. panicea* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Deschampsion caespitosae <3>, *Alopecurion pratensis* <3>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <1>), *Nardo-Callunetea* (Nardetalia: Violion caninae <3>), *Salicetea purpureae* (Salicetalia purpureae: Salicion albae <1>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. vulpina* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Deschampsion caespitosae <3>, *Alopecurion pratensis* <3>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <4>, Caricion gracilis <4>), Phragmitetalia: Phragmition communis <2>, Nasturtio-Glycerietalia: Sparganio-Glycerion <2>); Гм, НД, НС, Чн.

***Pycreus flavescens* (L.) P. Beauv. ex Rchb.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Phragmition communis <1r>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Alopecurion pratensis <1r>); Чн.

Види евтрофноболотної групи рівною мірою представлені в усіх частинах Східного Полісся, де з високою частотою трапляються в угрупованнях багаторічних трав класу *Phragmiti-Magnocaricetea* Клика in Клика et Novak 1941, що розвиваються в умовах високого зволоження і високого мінерального живлення. Часто їх виявляли у лісових болотах, на краях мезотрофних боліт та болотистих луках. Кількість евтрофноболотних видів родини *Cyperaceae* на Східному Поліссі становить 15.

***Carex acuta* L.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <5>, Caricion gracilis <4>, Cicution virosae <1>), Phragmitetalia: Phragmition communis <2>, Oenanthetalia aquaticae: Oenanthion aquaticae <2>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <1>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Alopecurion pratensis <1>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. acutiformis* Ehrh.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <5>, Caricion gracilis <4>, Cicution virosae <2>), Phragmitetalia: Phragmition communis <2>, Oenanthetalia aquaticae: Oenanthion aquaticae <2>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <4>), *Salicetea purpureae* (Salicetalia purpureae: Salicion albae <1>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. appropinquata* Schum.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <4>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <2>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <2>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. aquatilis* Wahlenb.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1r>); Гм.

***C. caespitosa* L.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Calthion palustris <3>, Deschampsion caespitosae <3>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <2>); Гм, НД, НС, Чн.

***C. cinerea* Pollich** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinieta: Calthion palustris <2>, Deschampsion caespitosae <1>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae:

Caricion nigrae <3>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. elata* All. (*C. omskiana* Meinsh.)** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <5>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. juncella* (Fr.) Th. Fr.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Magnocaricion <1>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. paniculata* L.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Magnocaricion <1rr>); НД, ЧН.

***C. riparia* Curtis** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Caricion gracilis <1>, Magnocaricion elatae <4>, Nasturtio-Glycerietalia: Sparganio-Glycerion <3>, Phragmitetalia: Phragmition communis <3>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***C. rhynchophysa* C.A. Mey.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1r>, Cicution virosae <1r>, Phragmitetalia: Oenanthetalia aquatica: Oenanthion aquatica <1r>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <1rr>); НД.

***C. vesicaria* L.** — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <4>, Caricion gracilis <5>, Phragmitetalia: Phragmition communis <1>, Nasturtio-Glycerietalia: Sparganio-Glycerion <1>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <3>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinetalia: Deschampsion caespitosae <1>, Alopecurion pratensis <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***Eleocharis mamillata* Lindb. fill.** — *Nasturtio-Glycerietalia*: Sparganio-Glycerion <1r>); НД.

***Eleocharis palustris* (L.) Roem. & Schult.** — *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinetalia: Deschampsion caespitosae <2>, Alopecurion pratensis <3>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Magnocaricion elatae <1>, Caricion gracilis <2>, Phragmitetalia: Phragmition communis <4>, Nasturtio-Glycerietalia: Sparganio-Glycerion <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

***Scirpus lacustris* L.** — *Phragmitetea* (Phragmitetalia: Phragmition <4>); ГМ, НД, НС, ЧН.

До мезотрофноболотних видів належать представники родини, місцезнаходження яких приурочені до мезотрофних боліт класу *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Nordhagen 1936) R. Тх. 1937. Рідше вони трапляються в мезооліготрофних болотних ценозах класу *Охусоссо-Sphagnetetea* Вр.—Вл. et R. Тх. 1943 з домінуванням сфагнових мохів, а також на прилеглих до них ділянках евтрофних боліт і торф'яних лук. Наводимо види мезотрофноболотної групи у флорі Східного Полісся:

***Carex chordorrhiza* Ehrh.** — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <1rr>); НД, ЧН.

***C. diandra* Schrank** — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <1rr>); НД.

C. dioica L. — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <1rr>); НД.

C. lasiocarpa Ehrh. — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <5>), *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. limosa L. — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <1r>, Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <2>, Rhynchosporion albae <4>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. rostrata Stokes — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Caricion gracilis <1>, Magnocaricion elatae <2>, Phragmitetalia: Phragmition communis <2>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <4>, Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <5>, Rhynchosporion albae <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Eriophorum angustifolium Honck. (*E. polistachyon* L.) — *Phragmiti-Magnocaricetea* (Magnocaricetalia: Caricion gracilis <1>, Magnocaricion elatae <3>), *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <5>, Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <1>, Rhynchosporion albae <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

E. gracile W.D.J. Koch — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae); ГМ — зник.

E. latifolium Hoppe — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <1>, Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <1>, Rhynchosporion albae <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

E. vaginatum L. — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Caricetalia nigrae: Caricion nigrae <5>, Scheuchzerietalia palustris: Caricion lasiocarpae <5>, Rhynchosporion albae <5>), *Oxycocco-Sphagnetalia* (Sphagnetalia magellanici: Sphagnion magellanici <5!>, Vaccinietaalia uliginosi: Ledo-Pinion <5!>, Betulion pubescentis <3>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Rhynchospora alba (L.) Vahl. — *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Scheuchzerietalia palustris: Rhynchosporion albae <1rr>).

У нечисельну групу лісоболотних видів ми об'єднали представників родини, які віддають перевагу лісовим та чагарниковим заболоченим евтрофним угрупованням класу *Alnetea glutinosae* Вг.—ВІ. et R. Тх. 1943. Три її представники досить часто і рівномірно трапляються в усіх частинах Східного Полісся:

Carex elongata L. — *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <3>, Salicetalia auritae: Salicion cinereaе <3>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Magnocaricion <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

C. pseudocyperus L. — *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <4>, Salicetalia auritae: Salicion cinereaе <1>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Magnocaricion <2>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Scirpus sylvaticus L. — *Alnetea glutinosae* (Alnetalia glutinosae: Alnion glutinosae <4>), *Phragmiti-Magnocaricetea* (Phragmitetalia: Magnocaricion <2>), *Molinio-Arrhenatheretea* (Molinietaalia: Calthion <1>); ГМ, НД, НС, ЧН.

Види алювіальних пісків трапляються по берегах водойм у складі невеликих за площею угруповань дрібних однорічників, що належать до класу *Isoëto-Nanojuncetea* Br.—Bl. et R. Tx. 1943.

Cyperus fuscus L. — *Isoëto-Nanojuncetea* (Cyperetalia fuscii: Eleocharition ovatae <2>); Гм, НД, НС, Чн.

Eleocharis acicularis (L.) Roem. & Schult. — *Isoëto-Nanojuncetea* (Cyperetalia fuscii: Eleocharition ovatae <3>); Гм, НД, НС, Чн.

E. ovata (L.) Roem. & Schult. — *Isoëto-Nanojuncetea* (Cyperetalia fuscii: Eleocharition ovatae <3>); Гм, НД, НС, Чн.

E. uniglumis (Link) Schult. — *Littorelletea* (Littorelletalia: Eleocharition acicularis <1>), *Isoëto-Nanojuncetea* (Cyperetalia fuscii: Eleocharition ovatae <1>); НД.

Scirpoides holoschoenus (L.) Sojak — *Isoëto-Nanojuncetea* (Cyperetalia fuscii: Eleocharition ovatae <1r>); Гм, Чн.

Висновки

Незважаючи на те, що в умовах Східного Полісся представники родини *Cyperaceae* опанували екотопи з різними еколого-ценотичними умовами, спостерігаємо кількісне переважаювання та вищу частоту трапляння видів в угрупованнях багаторічних трав, які потребують високого зволоження і мінерального живлення, та на ділянках, що періодично обводнюються. Малопоширені у регіоні менш зволожені внаслідок меліорації сфагново-осокові та окремі лісові ценози є осередками збереження раритетних видів родини *Cyperaceae* на території досліджень.

Більшість представників родини рівномірно представлена в усіх фізико-географічних виділах Східного Полісся. Проте на Чернігівському Поліссі трапляються лучні види, характерні для слабозасолених місцезнаходжень. Угруповання остепнених лук у поліській частині Брянської обл. є місцями локалізації незначної кількості рідкісних для регіону остепненолучних видів.

1. Андриенко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны. — Киев: Наук. думка, 1983. — 216 с.
2. Булохов А.Д. Травяная растительность Юго-Западного Нечерноземья России. — Брянск: Изд-во БГПУ, 2001. — 380 с.
3. Булохов А.Д., Величкин Э.М. Определитель растений Юго-Западного Нечерноземья России (Брянская, Калужская, Смоленская области). — Брянск: Изд-во БГПУ, 1998. — 380 с.
4. Булохов А.Д., Соломещ А.И. Эколого-флористическая классификация лесов Юго-Западного Нечерноземья России. — Брянск: Изд-во БГПУ, 2003. — 359 с.
5. Данилик І.І., Панченко С.М. *Carex brunescens* (Pers.) Poir (Cyperaceae Juss.) — новий вид флори України // Укр. ботан. журн. — 2001. — 58, № 1. — С. 73—77.
6. Карпенко Ю.О. Диференціація рослинності нижньої частини межириччя Десна—Сейм, її флористична та созологічна цінність: Дис. ... канд. біол. наук. — К., 1999. — 199 с.
7. Красная книга Брянской области. Растения. Грибы. — Брянск: Читай-город, 2004. — 272 с.
8. Красная книга Республики Беларусь. Растения. — Минск: Бел. энцykl. им. П. Бровки, 2005. — 455 с.
9. Лукаш О.В. Рослинність, флористичні та созологічні особливості межириччя Десна—Остер: Дис. ... канд. біол. наук. — К., 1999. — 214 с.

10. *Макрофиты* — индикаторы изменений природной среды / Д.В. Дубина, С. Гейни, З. Гроудова и др. — Киев: Наук. думка, 1993. — 436 с.
11. *Маринич А.М.* Геоморфология южного Полесья. — К.: Изд-во КГУ, 1963. — 252 с.
12. *Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Тищенко П.Г.* Удосконалена схема фізико-географічного районування України // Укр. геогр. журн. — 2003. — № 1 (41). — С. 21—32.
13. *Морозова В.О.* Леса заповідника «Брянский лес» и Неруссо-Деснянского Полесья (синтаксономическая характеристика). — Брянск, 1999. — 98 с.
14. *Онищенко В.А.* Флористична класифікація рослинності Українського Полісся // Фіторизном. Укр. Полісся та його охорона / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — С. 43—84.
15. *Определитель* высших растений Беларуси / Под ред. В.Н. Парфёнова. — Минск: Дизайн ПРО, 1999. — 472 с.
16. *Определитель* высших растений Украины / Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. — Киев: Наук. думка, 1987. — 545 с.
17. *Определитель* растений Белоруссии / Под общ. ред. Б.К. Шишкина, М.П. Томина, М.Н. Гончаренко. — Минск: Выш. шк., 1967. — 871 с.
18. *Панченко С.М.* Флора національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся / За заг. ред. С.Л. Мосякіна. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 170 с.
19. *Природа* Белоруссии. Популярная энциклопедия. — Минск: Бел. сов. энцыкл. им. П. Бровки, 1989. — 599 с.
20. *Прядко Е.И.* Флора и растительность проектируемого Днепровского государственного природного национального парка и его функциональное зонирование: Дис. ... канд. биол. наук. — Киев, 1984. — 217 с.
21. *Семенщицков Ю.А.* Остепнённые луга долины реки Десны // Молодые исследователи — ботанич. науке: Мат-лы междунар. науч.-практ. конф. (Гомель, 21—22 сентября 2006 г.). — Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. — С. 26—30.
22. *Федотов Ю.П.* Болота заповідника «Брянский лес» и Неруссо-Деснянского Полесья (флора и растительность). — Брянск, 1999. — 106 с.
23. *Федотов Ю.П., Евстигнеев О.И.* Сосудистые растения заповідника «Брянсий лес» / Под ред. С.Р. Майорова. — М., 1999. — 69 с. — (Флора и фауна заповідников; вып. 79).
24. *Федотов Ю.П., Евстигнеев О.И.* Сосудистые растения заповідника «Брянский лес» и Неруссо-Деснянского Полесья (аннотированный список видов). — Брянск, 1997. — 78 с.
25. *Физико-географическое* районирование Украинской ССР. — Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1968. — 683 с.
26. *Matuszkiewicz W.* Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roslinnych Polski. — Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2001. — 540 s.
27. *Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.* Vascular plants of Ukraine: a nomenclatural Checklist / Ed. S.L. Mosyakin. — Kiev, 1999. — 345 p.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 28.11.2006

А.В. Лукаш

Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

ЭКОЛОГО-ЦЕНОТИЧЕСКАЯ ПРИУРОЧЕННОСТЬ ВИДОВ СЕМЕЙСТВА *CYPERACEAE* JUSS. НА ВОСТОЧНОМ ПОЛЕСЬЕ

Проведен анализ фитоценотической принадлежности 75 видов семейства *Cyperaceae* на Восточном Полесье. Виды семейства преобладают и имеют большую встречаемость в сообществах класса *Phragmiti-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941. Сфагново-осоковые и лес-

ные болота (по всей территории Восточного Полесья), слабозасоленные (преимущественно в Черниговском Полесье) и остепненные (преобладают в Неруссо-Деснянском Полесье) луга являются центрами локализации редких для региона видов семейства.

Ключевые слова: Восточное Полесье, Cyperaceae, флора, ценология.

O.V. Lukash

Taras Shevchenko Kyiv National University

ECOLOGICAL-CENOTIC PECULIARITIES OF SPECIES OF *CYPERACEAE* JUSS. IN EAST POLISSA

An analysis of phytocenotic peculiarities of 75 species of family *Cyperaceae* in East Polissa (northeastern Ukraine) was carried out. Species of this family prevail quantitatively and occur frequently in communities of class *Phragmiti-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941. Peatmoss-sedgy and woody bogs (in the whole territory of East Polissa), slightly saline (mainly in Chernihiv Polissa) and steppe (mainly in Nerussa-Desna Polissa) meadows are the centers of localization of species of the family, which are rare in the region.

Key words: East Polissa, Cyperaceae, flora, cenology.